

Євген ЛУНЬО

ПОСТАТЬ МИТРОПОЛИТА ЙОСИФА СЛІПОГО У РОЗПОВІДІ СПІВКАМЕРНИКА З ЯВОРІВЩИНИ

Подається розгорнутий фольклористичний аналіз розповіді члена повстанського збройного підпілля про перебування разом з митрополитом Й. Сліпим в одній камері Золочівської в'язниці. Оповідач у руслі повстанської епічної традиції змальовує митрополита-в'язня реалістично і водночас ідеалізує його як новочасного національного героя — видатну постать української Церкви й усієї держави.

Ключові слова: Йосиф Сліпий, Греко-Католицька Церква, баптисти, повстанська епічна традиція, молитва в кризовій ситуації, тюремний мікросоціум, психоемоційний клімат тюремної камери, моральність і їжа у тюремній камері.

© Є. ЛУНЬО, 2015

Обрана для розгляду розповідь про митрополита Йосифа Сліпого його співв'язня з Яворівщини¹ має свою специфіку, яку вважаємо за доцільне зазначити. Вона не є наслідком спеціального пошуку для дослідження окремої теми — життєпису цього визначного церковного діяча у період тюремно-табірних поневірянь. Це всього лише один із п'яти текстів про Й. Сліпого, що трапилися нам в об'ємному фольклористичному польовому дослідженні «Яворівщина у повстанській боротьбі. Розповіді учасників та очевидців». Цим проектом автор займається з 1996 р. і на сьогодні записав розповіді понад п'яти сотень респондентів. Особлива наукова та духовно-культурна цінність проекту полягає в тому, що подається широка можливість народові самому розповісти про свою участь, про свою роль в історії, конкретніше — у подіях національно-визвольної боротьби на Яворівщині у ХХ ст., власна інтерпретація й емоційно-психологічна оцінка цього відтинку історії.

Отож у розпорядженні автора трансформована у письмову повстанська епічна традиція Яворівщини в її побутово-функціональному вираженні у часовому проміжку кінця ХХ — початку ХІХ століття.

Про концептуальні засади цієї праці, її методичну основу докладно сказано у статті «Народний літопис повстанської Яворівщини» [9], а тут зазначимо лише головне. Майже усі матеріали, за винятком кількох перших, зроблених зі слуху безпосередньо на папір, зафіксовані на диктофон і згодом розшифровані самим автором на основі етнолінгвістичної текстологічної моделі. Ця модель передбачає якомога повніше збереження мовленнєвої автентичності оповідача, щоб таким чином цілісно представити не лише інформативну, але й психоемоційну, експресивну складову народної епічної традиції як художнього явища [3, с. 226].

Наш метод фіксації повстанської епічної традиції зводиться до мінімуму втручання у природний плін розповіді, оповідачеві дається по суті нічим не регламентована можливість якнайповнішого вираження. При цьому оповідач, так би мовити, «виносить на поверхню» не лише те, що від нього хоче записувач, на що спрямував його першопочатково, а, власне, ті гли-

¹ Зап. Є. Луньо 12.10.2010 р. у м. Львів від Когута Богдана, 1931 р. н., уродженця с-ща Немирів Яворівського р-ну Львівської обл. (Домашній архів Є. Луни. Для цілісного ознайомлення текст розповіді представлений у додатку статті).

бинні оповідні пласти, про існування яких не має поняття дослідник, бо вони підсвідомо відкладені у пам'яті органічним процесом епічної традиції.

Основна сутність цієї останньої полягає в еволюційно сформованій потребі зафіксувати почерпнутий з реальності цінний суспільний досвід, щоб пізніше у формі розповіді передавати наступним поколінням для вирішення подібних чи навіть тотожних з минулим новітніх актуальних питань чи проблем. Про досвід йдеться в його найширшому розумінні — не лише як в той чи інший спосіб діяти, але й ефективно мислити, оцінювати, поводити себе, ставитися до когось чи до чогось.

Специфіка й унікальність саме повстанської епічної традиції полягає у її особливому базисі — всенародній тривалій боротьбі за право на існування — кривавій партизанській війні з кількома державами, дві з яких — найбільші на той час мілітарні й економічні потуги Європи: Німеччина й СРСР. Екстремальність й інтенсивність цієї боротьби закономірно викликала бурхливий розвиток епічної традиції, змобілізувала усі творчі потужності. Звідси усе те, що вона обрала своїм об'єктом, і як вона його осмислила, інтерпретувала, а також наскільки повно зберегла і як легко виразила в оповідній формі, дуже точно відображає вагомість і об'єкту розповіді, і його інтерпретації як певної загальнонаціональної цінності. І те, що кожен із респондентів, що їх доля звела з Й. Сліпим, обов'язково опрацював цю постать як епічний об'єкт, говорить сама за себе. Це засвідчує суспільно-політичну й духовно-моральну велич митрополита, потужний креативний вплив його особистості на оточуючих, на навколишнє людське середовище.

Кидається у вічі, що з усієї своєї тюремної і табірної епопеї, факт перебування у тюрмі чи таборі Й. Сліпого, власне за ним спостереження й безпосереднє з ним спілкування оповідачі подають якнайповніше, якомога вичерпно. Це, знову ж таки, засвідчує значимість і для них особисто, а отже, на їхню думку, й для усього суспільства вагомість особистості митрополита-в'язня.

Те, що розповідь є належно сформованою, має відпрацьовану художньо-образну систему, сюжетну структуру, композицію, сповнена інтерпретаційним, оціночним компонентом, говорить нам, що це не одноразовий побутовий текст, а багатократ-

но повторюваний, тобто розказуваний іншим автором фольклорний твір. Чисельне й тривале побутування засвідчує його суспільну значимість, важливість вироблених ним духовно-моральних цінностей.

Немаловажним є чинник, що оповідачі — непересічні особи. Це тогочасна українська національна еліта — повстанці. Вони добровільно вступили у нерівну збройну боротьбу, не заломилися у ній морально, а також з гідністю пройшли крізь репресивну тюремно-табірну систему. Випробувані й загартовані війною і ув'язненням, такі люди по іншому, більш проникливо мислять, уміють виокремити справжні цінності. Тому-то їхні розповіді й судження про Й. Сліпого виразно відзначаються духом чистоти, щирості і правди. Це значно легше буде зрозуміти, повністю прочитавши їхні записані нами розповіді про пережите й осмислене усе своє життя.

Розповідь, що її розглядаємо у статті, стосується, за твердженням оповідача, перебування митрополита у Золочівській в'язниці. У своїй попередній статті «Ув'язнений Йосиф Сліпий у розповіді співкамерника з Яворівщини» [10] цей факт ми сприйняли як історично достовірний. Тим часом, зацікавившись цим питанням глибше, з'ясували, що сам митрополит у своїх спогадах [12] нічого не говорить про перебування у цій тюрмі. Так само немає про це відомостей в опублікованих, що стосуються Й. Сліпого, документах радянських репресивних органів [11]. З цього є підстави вважати, що оповідач, як й інші співкамерники за Й. Сліпого, сприймали якусь іншу особу духовного сану. Проте відкрити незаперечну істину можна буде, лише коли матимемо змогу ознайомитись із архівними матеріалами Золочівської тюрми.

Тим часом говорити про в'язня-митрополита будемо, розглядаючи, сприймаючи розповідь не як джерело відповідних фактів (це історичний аспект), а, передовсім, як художнє, образне явище (філологічно-фольклористичний аспект). Отож представлятимемо Й. Сліпого як змодельований на основі специфічного підсвідомого чи, радше, неусвідомленого вимислу фольклорний персонаж, введений у широкому художньому контексті відображеного й осмисленого оповідачем реального тюремного середовища. Для цього як основний застосовуватимемо гер-

меневтичний метод аналізу, що його визначають як мистецтво розуміння текстуального дискурсу [5, с. 89]. Герменевтику також окреслюють як коментування та інтерпретацію мистецького твору шляхом розумово-аналітичного й інтуїтивного осягнення його художнього смислу [2, с. 432].

Зазначимо, що не лише у давнішій, але й у постанській, новочасній епічній традиції явище такого неусвідомленого вимислу, коли оповідач безсумнівно вірить у те, що зустрівся, спілкувався з тією чи іншою історичною особою, є доволі поширеним. Так, наприклад, із записаних нами на Яворівщині дванадцяти народних оповідань про Романа Шухевича лише одне співвідноситься з реальним Р. Шухевичем, інші ж — художнє моделювання [8, с. 57—64]. Зафіксували ми і переказ про дівчину із села Чернилява на Яворівщині — зв'язкову самого Степана Бандери², що теж виводиться із вимислу.

Слід мати на увазі, що вказане творче явище аж ніяк не применшує, а навпаки — підносить і звеличує реально-історичну особу, у нашому випадку — Й. Сліпого. Адже коли народ навіть через вимислений образ-персонаж поміщає митрополита у свою епічну традицію, то цим засвідчує його високу духовно-моральну й суспільно-політичну значимість, що її у формі художньої оповіді необхідно зберегти й для майбутніх поколінь.

У Золочівській тюрмі головним чином утримували тих, над ким вже було закінчене слідство, й вони очікували суду, або вже були засуджені й чекали відправлення на етап. Отже, специфіка в'язниці визначила й особливість розповіді, її тематичне й психологічне наповнення. На відміну від розповідей в'язнів слідчих тюрем, де головним об'єктом змалювання й осмислення є допити, катування й пов'язані з ними міркування й почуття, тут оповідачі зосереджуються передовсім на побутових умовах ув'язнення, на поведінці і взаємостосунках, фізичних і психоемоційних умовах тюрмової камери московсько-комуністичної репресивної машини. Саме у такому аспекті й представлений у розповіді Й. Сліпий.

У тексті, що його розглядаємо, перебування у цій тюрмі оповідача, а отже, і його спілкування з ми-

трополитом, не має якогось чіткішого хронологічного позначення. Це, з одного боку, викликане особливостями тюрмового ув'язнення, де в'язні цілковито позбавлені можливості розпоряджатися своїм часом, і звідси, відповідно, його сприймати, визначати хронологічно. У них він, залежно від психоемоційного стану, або надто спресований, або розтягнений. Водночас ще більшою мірою цей конкретно невизначений час є органічною закономірністю оповідної традиції, що через свою усну форму побутування не надто спроможна фіксувати й утримувати у пам'яті час у його хронологічній атрибутції. На цій основі епічний персонаж (так само й епічні події, явища) завжди тією чи іншою мірою абстрагований від конкретно історичного часу, отже узагальнений, типізований.

Його фізичні й духовні якості хоча й виведені чи проявляються у конкретних умовах, далі з ними не пов'язані, а набувають онтологічно сутнісного статусу. Тобто епічний персонаж саме таким сприймається і тут, і всюди, і тепер — і весь час. Типізація як стисле вираження найсуттєвіших рис чи ознак крізь призму їхньої суспільної і художньої цінності, увиразнює епічним реципієнтам їхнє засвоєння й осмислення. Це також найкоротший шлях до героїзації й ідеалізації персонажа, як органічної властивості епічного процесу. Усе це позначилося й на епічній інтерпретації постаті Й. Сліпого.

В народній епічній традиції вагому роль відіграє портрет. У нашому тексті портрета в його звичному розумінні, як більшою чи меншою мірою цілісного опису зовнішності людини, немає. Проте він присутній фрагментарно: вказано, що у Й. Сліпого була борода, що характеризує його як зрілого, мудрого, поважного чоловіка. Правда, у нашому конкретному випадку таку фрагментарність портрета митрополита можна пояснити напруженим психоемоційним станом оповідача у момент, коли він вперше потрапив у невідому камеру й побачив невідому особу, що до нього звернулася.

Початкова позитивна характеристика митрополита підсилюється ще однією його фізичною ознакою — звучанням голосу. Аби відобразити його найбільш точно, оповідач передає його через пряму мову: «Сину мій, до мене». Лише сам спокійний, рішучий і владний тон цієї фрази представляє нам волю, дієву, з багатим практичним досвідом люди-

² Зап. Є. Луньо 9.10.2005 р. у с. Чернилява Яворівського р-ну Львівської обл. від Лелик Любомири, 1944 р. н., осв. вища. (Домашній архів Є. Луна).

ну, слово якої має вагу, і яка знає, що робить. Аби акцентувати значимість, в тому числі й тональну цього висловлювання, оповідач повторює її двічі. Бо ж він підсвідомо, а може навіть і свідомо добре розуміє її високий художньо-виражальний потенціал. І дійсно, закодований у ній смисл повністю відповідний особистісним якостям митрополита.

Та, все ж, варто говорити про певні художньо-виражальні й стильові зміни в оповідній манері ХХ ст., передовсім на повстанську тематику. Як показують наші спостереження, із повстанської епічної традиції портрет повністю не зникає, певні його елементи таки залишаються. Та його можливості характеризувати духовно-моральні функції особи через її зовнішні ознаки зводяться до мінімуму. Натомість поширення набуває безпосередня, пряма констатація тих чи інших рис характеру персонажа. Це виразно бачимо в аналізованій розповіді: «А він був такий поважний, мав в камері повагу. По-перше, він ніколи не підвищив голос. Скромний такий був весь». На відміну від портрета, що полягає у безпосередній словесній фіксації дуже короткого, можливо навіть миттєвого зовнішнього відображення зовнішньої форми, ця констатація за своєю генезисною сутністю є певним узагальненням, типізацією, що могла виникнути лише на основі якогось тривалішого спостереження за поведінкою персонажа у багатьох її проявах. І на основі аналітичного осмислення констатовано найважливіше, найцінніше. Виходячи із своєї креативної, умовивідної природи, ця констатація сприймається як більш достовірна, вагома і правдива характеристика митрополита Сліпого.

Зазначимо, що наведені три коротенькі речення дають надзвичайно високу оцінку митрополита. Щоб уповні зрозуміти усю їхню вагу і значимість, їх слід сприймати крізь призму фізичної і психоемоційної атмосфери тюремної камери. В екстремальних умовах в'язничної камери взагалі, а переповненої московсько-комуністичної тим більше, з її обмеженим простором, відсутністю належних санітарно-побутових умов, взаємини між в'язнями — насильно змушеними на невизначений час перебувати разом у багатьох аспектах різних осіб, мають особливий характер. Вони обертаються навколо однієї ідеї — фізичного й морального виживання, точніше сказати — перетривання. Ця ідея

формує принципи поведінки і взаємостосунків, визначає критерії оцінки в'язнів.

Записані нами більше півсотні розповідей про перебування у в'язничній камері дають підстави стверджувати, що однією з найцінніших якостей в'язнів є повага. Саме повагою у її трьох вимірах: самоповага, повага до інших та повага від інших і наділяє оповідач митрополита Сліпого. Будучи морально-духовною категорією, повага своєю сутністю взагалі вагомо визначає в особі людяність, гуманізм. А в тюремній камері вона через свою гуманістичну сутність є одним з головних чинників фізичного перетривання. Адже моральна особа у камері не дозволить собі виживати за рахунок інших, ущемляючи їхній фізичний простір, психоемоційну свободу, побутові зручності, харчі тощо. Тим часом у середовищі в'язнів-кримінальників — людей зазвичай морально деградованих, фізичне й моральне насильство сильніших над слабшими є однією з домінантних проявів виживання. Та екстремальні умови навіть морально стійких осіб можуть призводити до менших чи більших компромісів із сумлінням.

Зміст поважності митрополита, її функціональність полягає в тому, що він належно, у скерованості на підвищення шансів на перетривання усього камерного мікросоціуму поводить себе сам і також є прикладом для такої ж поведінки інших. Водночас, при потребі, в окремих випадках, як побачимо це далі, особисто корегує стосунки між в'язнями у напрямку їх гуманізації.

Повага на волі, у, так би мовити, в традиційному, нормальному соціумі, за своїм генезисом, за своїми компонентами відрізняється від поваги у тюремній камері. На волі повагу легше заслужити і легше її вберегти, там на неї працює суспільне становище, соціальний статус. У в'язниці «принесену» з волі повагу й самоповагу особа змушена апробувати екстремальними обставинами. Та, що ще важливіше, у тюремних обставинах, попри принесену поважність з вільного світу, ще потрібно заслужити собі повагу нової, тюремної специфіки. І, як видно з розповіді, митрополит з цим успішно справився.

Повага як морально-етична категорія у певному сенсі є поняттям збірним, родовим, вона включає в себе, чи, можна сказати, формується на основі моральних категорій видового ряду. Оповідач досить виразно представляє ці якості, що сповнюють зміс-

том поважність митрополита. Одні з них названі безпосередньо, інші — виражені через діяльність і вчинки. На основних з них зупинимось окремо й проаналізуємо детальніше.

Отож оповідач констатує: «По-перше, він ніколи не підвищив голос». Ми повторно зачитували це речення, щоб акцентувати увагу на наявному тут слові «по-перше», його лексико-семантичному значенні. В ракурсі літературної мовної норми у контексті цього й наступного речень воно вжите дещо недоречно, оскільки за логікою опісля мало бути ще бодай «по-друге». Та, все ж, навіть вжите одинично, воно тут не зайве. Адже позначає найважливіший з точки зору оповідача прояв поведінки Й. Сліпого у камері, а також через лексичне значення перелічаності вказує ще й на множинність цих проявів.

Для психоемоційного стану людини важливим є психоемоційний баланс звуково-шумового впливу. Його надмір викликає дискомфорт чи навіть ще більшої деструктивної сили реакції. Сьогодні медики говорять про так звану звукову екологію соціуму, розробляють стосовно неї відповідні санітарні, технічні, правові регламентації. В нормальних умовах особа має багато можливостей уникнути надмірний звуковий вплив через, скажімо, усамітнення. У в'язничній камері та й взагалі у в'язниці звуково-шумовий фон має свою специфіку. Він має як органічну, так і механічну природу. У слідчих тюрмах, особливо московсько-комуністичних, спеціально робили, щоб крики тортурованих під час допитів було чути й багатьом іншим в'язням, аби таким чином обезволити, зламати стійкість. Маємо низку розповідей про надзвичайно гнітючий вплив криків тортурованих на інших в'язнів. Крик і голосна огидна лайка слідчих теж були одним з методів психічного впливу на допитуваного. Виснажливо було чути стогін скатованих на допиті співкамерників, крики уві сні тих, кому снились жахіття. Деструктивно діяли на психіку кроки наглядців, брязкіт ключів, скрегіт замків та ін.

Усі ці звукові компоненти в'язничної атмосфери у розповіді оповідач безпосередньо не називає, але вона тут присутня асоціативно. Та їх можна знайти чимало в записаних нами розповідях інших в'язнів. А що наш оповідач про них прямо не говорить, то ще можна пояснити індивідуальними особливостями його оповідної манери — концентрації уваги пе-

редовсім на основному ідейно-смісловому навантаженні — змалювання й осмислення постаті митрополита Й. Сліпого. І при цьому його індивідуальна оповідна манера не лише на свідомому, але й на підсвідомому, імпульсивному рівні будує сюжетно-композиційну лінію. Оповідач, виходячи з природи розповіді як творчого акту, ніколи не розкаже про все, що хотів би, завжди щось підсвідомо, а щось і свідомо полишаючи, бо воно не вміщається в сюжетно-композиційну течію. Це щось оповідач полишає як речі апріорі загальновідомі. Отож ці звукові компоненти присутні в асоціативному полі розповіді, й саме в проєкції на них і вжито вираз «Не підвищив голос».

Виснажена нервова система в'язнів часто збуджено, навіть і агресивно реагувала й на підвищені тони у спілкуванні окремих в'язнів. І тому у цій ситуації стриманість Й. Сліпого — його здатність у всіх екстремальних моментах панувати над собою і не підвищувати голосу — і ставилася співкамерниками на перше місце серед його позитивних якостей.

Наступним достоїнством митрополита, що його так само високо оцінює оповідач, є скромність. Ця оцінка, знову ж таки, зроблена за шкалою цінностей камерного мікросоціуму. Там скромність теж має вагоме значення, бо своїм проявом спрямована на перетривання не лише власної особи, а й усіх інших.

Скромність Й. Сліпого проявляється у двох площинах. Як видно із розповіді, у мікросоціумі співкамерників митрополит займає позицію морального і духовного лідера, авторитету, що є прикладом для інших. Як ми вже зазначали, цей його авторитет базується передовсім на повазі, що він безпосередньо заслужив як в'язень серед інших в'язнів своєю поведінкою, вчинками у камері. Та, все ж, в'язням було відомо, що він митрополит — церковний ієрарх високого рангу. Зрозуміло, що цей його духовний статус вже сам по собі серед співкамерників надавав йому певні преференції. Тим більше, що всі розуміли, що він в'язень сумління, і в його особі московські окупанти судять Греко-Католицьку Церкву за її моральну й духовну нескореність.

Проте, як бачимо з розповіді, Й. Сліпий відмовляється навіть від найменших преференцій, що цілком закономірно навіть серед співкамерників йому міг надати його високий церковний статус. Це,

власне, й констатує оповідач означенням «скромний». Адже основні, найпоширеніші значення цього слова: який не схильний підкреслювати свої заслуги, достоїнства і таке інше, хизуватися ними, який не претендує на особливе становище. Усі ці складові компоненти скромності очевидно і представляє Й. Сліпий.

Водночас він є скромним й у статусі в'язня, у взаєминах із співкамерниками. В цьому плані скромність митрополита з великою імовірністю мала виражатися у таких її ознаках, як стриманий у поведінці, вихований, морально стійкий, невибагливий, поступливий, не претендує навіть на йому належне. Поведінка в параметрах цієї категорії у камері теж значною мірою спрямована на реалізацію перетривання як самого себе, так і інших. Проте в екстремальних умовах не кожна особа здатна тримати себе в цих рамках. Інстинкт самозбереження навіть на підсвідомому рівні може ігнорувати моральність, і тоді починає проявлятися біологічний закон виживання одних за рахунок інших. Звісно, це більше притаманно кримінальним в'язням, але можливе й серед політичних. Скромність у всій повноті її проявив є тим чинником, що втримує особу від втрати моральності, порядності, особливо у мікросоціумі тюремної камери. Саме тому в очах оповідача-співв'язня скромність Й. Сліпого констатується як одна з найважливіших, найбільш виражених ціннісних компонентів його особистості.

Слід також зазначити, що співв'язень не чув від митрополита жодних нарікань на фізичні й моральні труднощі тюремного буття. Хоча цих труднощів і мук у будь-якого в'язня московсько-комуністичної тюрми просто апріорі не могло не бути. Тим паче, коли йшлося про інтелігенцію і особливо духовних осіб, зокрема й митрополита Сліпого, то до таких радянська репресивна машина ставилася з особливо продуманою, довершеною системою фізичного і морального тиску з метою заламати особистість і, можливо, таким чином схилити до співпраці [1, с. 140]. Про те, що зазнав тяжких мук, вже пізніше зізнався й сам Й. Сліпий: «Мене водили на слідство день і ніч, так, що я буквально падав з ніг і мене мусили підтримувати, ведучи до слідчого судді, при тому голодував, бо давали на день трошки юшки і 300 грамів хліба» [13, с. 25]. Проте, як справжній християнський пастир, як ієрей у камері, він не міг собі до-

зволити і мав для цього силу, аби не проявляти своєї фізичної і моральної стуртурованості, ані виражати її у спілкуванні з іншими.

У розповіді безпосередньо не названо, проте виразно змальовано, як ревний християнин Й. Сліпий у тюрмі проявляє терпіння — цю одну з найважливіших християнських чеснот. Терпіння як морально-етична категорія і терпеливість як риса характеру є тими чинниками, що в особливий спосіб допомагають людині перетривати у важких екстремальних обставинах. Про це, серед іншого, вказує народна мудрість у фольклорних творах, зокрема пареміях [4, с. 271—272].

У мікросоціумі тюремної камери терпіння значною мірою допомагає в'язням перетривати. Будучи органічно пов'язане із прощенням, воно знімає чи, принаймні, істотно применшує конфліктність і агресивність як кожного окремого в'язня, так і в камері в цілому. Терпіння також людину дисциплінує, вносить психоемоційний стан, врегульовує світоглядну систему.

Та все ж у розповіді співкамерника у всій повноті своєї величності особистості Й. Сліпий розкривається у вчинках і діях. Їх у тексті кілька і усі заслуговують на глибший аналіз. Найперше, вони за своїм змістом дуже вразливі, залишили в епічній пам'яті глибокий емоційний слід. Народному оповідачеві значно легше передати сенс вчинків і подій, виразити їхню оцінку в образному форматі, викликаючи в реципієнта ті самі враження, яких зазнав сам, аніж говорити про них у логічно-сміслових категоріях. Це впливає із художньо-емоційної природи розповіді, коли емоції, почуття, що супроводжують дію, вчинок, є не лише надійними їх фіксаторами у пам'яті, але й сповнені більш точно, безпосереднього оцінення, ніж логічні умовиводи. Саме в цьому аспекті й розглядатимемо тюремні вчинки Й. Сліпого.

Як тільки оповідач, тоді ще молодий шістнадцятилітній хлопець, потрапив у камеру, то першим, хто його зустрів і став з ним контактувати, був саме Й. Сліпий. «Кидають мене, значить, в камеру, відчиняють камеру, я тільки на поріг — і з бородою такий. Я не знав його, він каже: «Сину мій, до мене». А біля параші треба лягати було. Але: «Сину мій, до мене». Тут ся розсунули, і я ліг біля нього».

Потрапляння вперше в камеру чи перевід у нову камеру ув'язнення, тим більше молодого, недосвід-

ченого, завжди пов'язане з великою емоційною напругою. Хвилювання викликане думками, які в цій камері стосунки між в'язнями, як ставляться до новоприбулого, які там у нього будуть можливості для перетривання, чи вистачить йому для цього сил. За неписаним законом камерного співжиття новоприбулому в'язневі відводилося місце біля так званої «параші» — переносного тюремного туалету. Така своєрідна ініціація в'язня через надання йому найгіршого у фізичному й принизливого в моральному плані місця виконувала досить різні функції. Залежно від конкретної ситуації — мала на меті і якоюсь мірою випробувати, загартувати найважчими умовами. В інших випадках — поставити новачка в найнижчий у камері соціальний статус, щоб він, як і усі інші перед ним, починав від початку, так би мовити «з нуля» вживлятися у вироблений в камері порядок співіснування. Могло бути й таке, що в такий спосіб пригніченого новоприбулого як «позначеного парашею» бодай тимчасово відтіснили на користь інших від повноцінного використання належних йому можливостей для перетривання. Та як би там не було, наголосимо ще раз, що це завжди для в'язня є певним, вираженим більшою чи меншою мірою шоківим станом, що обезсилює волю, понижує здатність до перетривання і взагалі може підштовхувати до морального заломлення.

У зафіксованій нами повстанській епічній традиції на тюремну тематику розповідається про кілька таких випадків, коли оповідачів подібним чином, поділившись своїм місцем, рятували від «параші». Правда, це, здебільшого, робили односельці чи взагалі знайомі або свояки, як бачимо це, наприклад, в іншій розповіді: «Я мала жінку там таку, як я прийшла. Бо там хто прийшов на камеру пізніше, то коло параші клали. Я так іно в двері: «А звідки Ви є?». Я кажу: «З Мостецького району, а з села Любелі». — «Ходіть сюди, ходіть сюди». Тай мене з-під порога під вікно. І вона взяла мене до себе. Вона називалася Дарка, то була Люби Зради мама. І вже я була коло неї цілий час»³.

Для кожного оповідача це був дуже вагомий і незабутній факт їхнього в'язничного життя, на ньому завжди акцентували увагу. Очевидно, цим оповіда-

чі намагалися засвідчити певну свою соціальну значимість, а ще більше — наголосити на усіх цих моментах взаємопідтримки і взагалі людяності політичних в'язнів.

І в контексті цього всього ми бачимо Й. Сліпого, що вже досвідчений, добре обізнаний з нюансами співбуття у камері, зокрема й з деструктивним гнітючим чинником «місця біля параші». На цій підставі він вдається до незвичного у тюрмі вчинку — хлопчину, якого щойно помістили у камеру, кличе до себе і ділиться з ним своїм місцем. Так поступити міг не кожен. Для цього треба було бути високо духовною і моральною особистістю, бо не кожен навіть порядний чоловік у цій ситуації був готовий поділитися з чужою йому людиною своїм місцем. Та ще й потрібно бути достатньо поважним, авторитетним, щоб дозволити собі порушити усталений порядок, не викликавши заперечення інших.

Отож крізь призму цього вчинку Й. Сліпий постає перед нами щонайменше у двох площинах, які між собою органічно пов'язані й доповнюють одна одну. Передовсім тут він у повнішому й довершеному вираженні — священича особа, пастир. Екстремальні в'язничні умови не є для нього жодною перепорою у сповненні накладених на нього священними душпастирських обов'язків. І слід зазначити, що тут йдеться не про ритуальні чини, а про практичне втілення навіть у дуже складних обставинах життя філософсько-світоглядних, ціннісних постулатів церкви та й взагалі християнства. Цим своїм вчинком митрополит у найбільш достовірний і довершений спосіб проявляє любов до ближнього — через творення йому добра. При цьому він також безпосередньо, на власному прикладі навчає ближніх висловленої апостолом Яковом істини, що віра без добрих діл мертва.

Водночас у цьому поступку Й. Сліпий постає як звичайна людина. Саме в такому світському статусі і сприймав його спочатку оповідач, зазначивши, що лише потім дізнався (йому сказали), що це митрополит. Попри духовний сан Й. Сліпий й стосунках зі спів'язнями поводить як людина з людиною, проявляє звичайні людські риси. Деталь звертання до хлопця «сину» представляє його і як отця духовного, та водночас вказує на притаманні йому високі батьківські почуття, що спонукають турбуватися не лише про кровних дітей, але й чужих, і вза-

³ Зап. Є. Луньо 21.05.2012 р. у с. Любеля Жовківського р-ну Львівської обл. від Слуки Меланії, 1927 р. н. (Домашній архів Є. Луна).

галі всіх, що потребують підтримки й опіки. Цей поступок демонструє, як християнство скріплює, вдосконалює суспільство, поширюючи міцні своїм природним інстинктом сімейні, родинні почуття на широку громадську спільноту.

Примітно, що оповідач змальовує Й. Сліпого як практикуючого тюремного душпастиря передовсім на ґрунті особистих з ним стосунків. В такий спосіб він досягає більшого соціального самовираження — адже йому сам митрополит приділяв стільки уваги. При цьому розповідь наділяється більшою достовірністю й переконливістю, бо виводиться із безпосереднього досвіду.

Окрім того, що Й. Сліпий поділився з оповідачем місцем біля себе, вони обоє багато розмовляли «взагалі про всю ситуацію»: за що його арештували і таке інше. Оповідач зізнається, що усієї правди не говорив, бо тоді ще не знав, що ця особа — митрополит. Така стриманість була викликана звичними вимогами конспірації. Проте Й. Сліпий як мудрий і досвідчений в'язень, очевидно, не намагався дізнатись конкретні дані чужої кримінальної справи, хоча його як інтелектуала й могла цікавити якась загальна інформація, що давала змогу аналітично осмислювати тогочасну суспільно-політичну ситуацію. Та, все ж, на нашу думку, основна мета спілкування з молодим ув'язненим хлопцем полягала в тому, аби через відверті, щирі розмови взяти його під свою психоемоційну опіку: розрадити, підтримати на дусі, заспокоїти й скріпити морально, не дати замкнутися в собі й впасти в депресію. В екстремальних тюремних умовах, тим паче для ще не сформованої особи, така опіка мала неабияке значення, бо в кінцевому сенсі підсилювала можливість вижити, перетривати.

І на користь саме такого духовно-опікунчого характеру цього спілкування говорить факт, що завершилося воно благословенням. Коли оповідача забірали з камери «з речами», Й. Сліпий став у дверях і його поблагословив. Про цей духовний дар митрополита оповідач говорить з особливим пієтетом, відчутно пишається ним.

Ще один промовистий вчинок, що на нього акцентує оповідач — Й. Сліпий, одержавши передачу, ділиться із співкамерниками харчами. «Він як посилку получав, бо йому передачі посилали, то він сам ніколи не їв — всьо роздав. Нас там в камері було може дваццять, може більше навіть». У звичайних умовах

поділитися скажімо з колегами по роботі чи навіть з чужими людьми, що їдуть разом у потязі, їжею — звичайний етичний жест кожної вихованої особи. Тим часом у московській в'язниці з її завжди дуже обмеженим раціоном, з продуктами найнижчої якості здебільшого протермінованими, а нерідко й взагалі зіпсованими, в'язнів постійно мучив голод.

В аналізованій розповіді не говориться, чим у тюрмі годували, бо це не вкладалося у сюжетну канву оповідача, проте у повстанській тюремній епіці на кількісну і якісну характеристику харчування акцентується увага часто. Ось, наприклад, чим годували у львівській тюрмі «Бригідки»: «А вже в шостій годині відкривали віконце, щоб подавати їсти. Дали нам якісь такі кавказькі лakerовані деревляні мисочки і ложки. І з тим треба було їти по черзі. І все дивився, що впаде якась тюлька — вони називали цю рибу, така малесенька риба. Вони на цьому і на ячмені, на логазі зупу варили. Но і найважливішою поживою, це було чотириста грам хліба. Липкий, з окальцем, і це треба було так з'їсти половину. Рано був голодний як вовк, але треба було лишити на решту дня. На Замарстинові були такі умовини, що не крали один одному, а на Бригідках треба було з'їсти цілу порцію рано, щоб не втратити решту хліба, бо крали. Умовини не були гігієнічні. В тій логазі, наприклад, це напевно була ячмінна логазка, яку давали до військових частин, а як це лежало на долівці, то кинулися з вогкості хробаки. То я спочатку, ще тільки хробаки на краю тої миски, їх витягав і їх там клав, а потім їв все. Завжди були якісь хробачки. А солі було багато, бо ця тюлька, ця малесенька риба, була дуже солена. Вони це разом мішали і з усього варили зупу. І як попав на кохлю з водою, то це була баланда і поживи в тому не було. Нам давали також виділ цукру, я вже собі не пригадую, скільки грамів нам «полагалося», ми повинні були його дістати»⁴.

Отож їжа у московсько-комуністичній тюрмі сприймалася крізь призму ідеї виживання. При го-стрій її нестачі ділитися нею з кимось іншим означало добровільно віддати комусь частину своєї мож-

⁴ Записав на магнітофон Богдан Скобович-Околот 10.03.1989 р. у м. Осло, Норвегія від Миколи Радейка. За домовленістю Є. Луня з М. Радейком копію о звукозапису син М. Радейка Богдан передав Є. Луневі для розшифрування, опрацювання і публікації. (Домашній архів Є. Луня).

ливості перетривати. На цій основі у в'язнів часто виникали внутрішні світоглядно-ціннісні колізії між біологічним інстинктом самозбереження та вимогою сумління залишатися людиною в морально-духовному сенсі. Ці колізії були настільки глибокими й болючими, що залишали у свідомості слід на ціле життя. Ось, наприклад, як це зазначено в одній з розповідей: «І я думаю, а вона ж нічого не їла, я беру той хліб і несую, вона в другому бараку була, несую їй, тій Оленці. Оленка спала внизу, а та пані Оля наверху. І я той хліб їй даю, а вона не хоче взяти і плаче. І каже: «Но чо ти, через мене ще й ти будеш голодна». Я прошу: «Оленка, но я хоч тої води теплої напилася і тих дві ложки каші з їла, а ти нічого». Як в обід дали двісті грам хліба, тої каші не дали, тільки води тої попиту і всьо. І на вечір їм нічого не давали. Але я її вговорила, і вона той хліб взяла. А та пані Оля теж так дивилася на мене милосердно, наверху сиділа, що я завжди каюся, що мені треба було той хліб надвоє переломити. Дати тій і тій»⁵.

Тим часом висока духовність Й. Сліпого, його стійкий, сформований на християнських цінностях світогляд спонукає його без найменших коливань ділитися харчовою передачею з ближніми. При цьому аргументує він цей свій поступок не на основі свого духовного статусу — не хоче ним хизуватися, «взивати намарне», а на рівні звичайних, так би мовити, побутових людських принципів — не міг їсти сам, коли поряд були голодні люди.

В незвичному, навіть дещо контроверсійному ракурсі у розповіді представлено постать митрополита Й. Сліпого крізь призму його участі і неучасті в інциденті, що стався в камері на ґрунті їжі. Дослівно цей уривок звучить так: «Але в нас там в камері не були всі політичні. З одної, з тої сторони лежали ми, а з тамтої сторони лежали баптисти. Їм дозволяли такі мішки їжі всякої. Їм дозволяли. А нам — ні. Так раз в тиждень, як хтось там впросить, щоб прийняли. А так, то ні. І вони не діляться, нічо не дають. То пліснявіє, викидають. А там один був такий, видно, що він колись був здоровий мужчина, такої грубої кості. І раз, а вони як стають до стінки молитися — роби шо хочеш. І він раз — якесь шось розстелив і ті мішки всі повисипав. І так: половину

туда — половину сюди. І шо ви думаєте — Сліпий не учасував в тому. А ми як сіли, то хоч ся раз наїли. А вони тоді скандал зробили і до Сліпого. Сліпий каже: «Ви маєте якісь претензії? В нас кажуть: «Голодного накорми, спраглого напоїти». В вас гниє, ви викидаєте, а з нужденним не поділитесь. Я не можу їсти сам, коли люди коло мене голодні. Чо ж ви то так робите?» Но і він їх так трохи зворушив. Пізніше так дещо кидали».

На перший погляд, якщо брати абстрактно і формально, цей вчинок групи в'язнів є неетичним, неморальним, адже відбирання силою чужої власності визначається як грабунок. В релігійному сенсі цей вчинок є гріховним, бо ж фактично порушує Заповіді Божі: сьому — не кради, і десяту — не пожадай нічого того, що є власністю ближнього твого. Саме так формально і поза конкретними обставинами сприймають цей вчинок співкамерників й баптисти і згідно свого сумління й релігійної свідомості справедливо обурюються. Визнає цей вчинок неетичним щонайменше, негарним і неприємним і Й. Сліпий, а тому особисто в ньому участі не бере. Проте по суті справи він не осуджує тих, що самовільно забрали чужу їжу, а морально на їхній стороні.

Як інтелектуал і високоморальна особа, а також навчений власним гірким досвідом політичного в'язня, митрополит в усій повноті розумів причину такого поступку. Він знав, що усі ці політичні в'язні, починаючи від їхнього арешту, завжди були голодними, що у московській слідчій тюрмі (а над усіма нами вже відбулося слідство) голод інтенсивно застосовувався як метод фізіологічного й психічного тиску. Було митрополитові відомо, що московська політична система саме українських борців за національно-державницьке визволення вважала найнебезпечнішими ворогами, і тюремний режим для них застосовувався значно строгіше, ніж до в'язнів побутових, кримінальних чи релігійних. Це проявляється і на дозволі одержувати передачі. Також не було для Й. Сліпого таємницею, що для більшості політичних навіть не було кому, а чи не було з чого вислати передачу. Так, наприклад, в самого оповідача батько і один брат були засуджені, ще один брат перебував у підпіллі, матір тривалий час тримали під арештом, і хоча згодом й випустили, та все їхнє майно влада розграбувала. І веломовним у проекції на сказане нами вище є зізнання оповіда-

⁵ Зап. Є. Луньо 7.09.2010 р. у с. Конопниця Пустомитівського р-ну Львівської обл. від Демків Пелагії, 1926 р. н. (Домашній архів Є. Луна).

ча, що в результаті цього вчинку вони вперше за весь час нарешті наїлися.

Отож Й. Сліпий усвідомлено й рішуче стає в обороні групи політичних, вступаючи в дискусію з баптистами. І якщо оповідач пояснює вчинок лише у площині практично-побутовій — продуктів було в надлишку і вони навіть псувалися, то митрополит розглядає цей вчинок передовсім у площині релігійно-світоглядній, апелюючи до християнських чеснот і цінностей. Стосовно баптистів — що як і всі сектанти вважали себе (претендували бути) більш обізнаними і більш ревнивими християнами, ніж решту християн, саме такий підхід був ефективнішим. З усією імовірністю дискусія ця була нелегкою і тривала якийсь певний час, проте оповідач не намагається передати її докладніше. Він лише констатував, що основним аргументом Сліпого були перші два пункти з катехизмових «Семи діл милосердя для тіла»: голодного нагодувати, спраглого напоїти, і таким чином йому вдалося переконати баптистів.

Та коли говорити по суті, то усвідомлюємо, що при цьому митрополит як глибоко освічений теолог і до-свідчений диспутант вправно оперував центральною ідеєю християнства — ідеєю любові, проектуючи її дію на окремих людей в реальних обставинах. У цьому плані Й. Сліпий постає як активний і успішний апологет канонічного християнства у протистоянні з протестантизмом навіть в умовах екстремальних — переповненій камері московсько-комуністичної в'язниці.

Примітно, що баптисти, обурливо реагуючи на цей вчинок групи співкамерників, висувають претензії саме до Й. Сліпого, хоча й не могли не бачити, що він у ньому участі не брав. Отож цим вони визнають його моральний авторитет, провідництво у камері й, очевидно таким, чином сподіваються від нього захисту своєї власності.

Водночас з великою імовірністю можна припускати, баптисти знали, що перед ними митрополит Греко-Католицької Церкви. І тому цей випадок розглядають як безпрограшну нагоду в його особі докорити канонічний Церкві у слабкості, недосконало-сті, що, мовляв, щойно продемонстрували самі її вірні. Тим паче вони, баптисти, усім засвідчили свою, як вважали, релігійну вищість, коли так ревно молилися, що навіть не реагували на забирання їм харчів. Й. Сліпий же вказав на формалізм релігійності баптистів, на їхню зацикленість на видимих, зовнішніх

чинниках й неспроможності досягнути внутрішні, глибинні сенси християнства. Розкрив баптистам «порожнечу» їхньої молитви, бо ж використовували вони її не для спасіння, не для вдосконалення, а щоб вивищити себе над іншими.

Розповідь також представляє митрополита Й. Сліпого як ревного виконавця священничих ритуальних чинів: «Сліпий собі молився кожен день. Кожен день він молився. Весь час, сам один постійно молився». Як бачимо, про відданість митрополита молитві сказано дуже коротко, лише констатується сам факт. Таку стислість можна пояснити тим, що з погляду оповідача молитовність Й. Сліпого апіорі була річчю самозрозумілою. Усі інші в'язні у камері теж молились. Повстанська епічна традиція досить об'ємно й різнобічно розкриває роль і значення молитви у тюрмі. Адже, як зазначає дослідниця народної релігійності фольклорист Оксана Кузьменко, коли індивід чи колектив опиняється у кризових ситуаціях, сакральне, символічне, прагматичне, когнітивне значення молитви поглиблюється [7, с. 283]. Ми навіть зафіксували спеціальну тюремну молитву за тих, що перебувають на допиті [14, с. 117]. У партизанські часи молитва мала настільки велику силу, що як ми записали в одній розповіді, навіть врятувала прислужника окупантів від справедливої кари повстанців: «Ті партизани, вони по свиню не прийшли, вони мали того сусіда забити, такий Воловецький був Митер. Він троха ся знущав над народом. Він був за німаків ві-йтом чи секретаром і багато землі людям понаписував. Я його сам хотів кілька раз застрілити з пістолета. Але він ся все молив день і ніч, і так го Бог спас, вмер сам. Але він як вмирав, він не міг ся наїсти, їв кістку цукру і ведро води пив — не мав сити [...]. Партизани мали того Воловецького забити, але він ся день і ніч молив, на ходу він ся все молив і молив, його може і молитва спасла. Його мали право забити, але не забили»⁶.

Водночас оповідач сприймає молитву глибоко етичним чинником — безпосереднім спілкуванням людини з Богом, і з етичних міркувань вважає недоречним порушувати сакральність якимись своїми спостереженнями й міркуваннями. Та примітно, що

⁶ Зап. Є. Луня у с. Черчик Яворівського р-ну Львівської обл. від Воловецького Антона. 1933 р. н. (Домашній архів Є. Луня).

для оповідача молитви витрополита мають більшу вагу, ніж інших в'язнів. Адже це молитви покликаної і висвяченої особи — високого церковного ієрарха. І він не тільки молиться більше — «весь час», і не лише за себе, але, зрозуміло, й за всю ввірену йому паству, за репресовану Греко-Католицьку Церкву, за поневолену Україну.

Непохитний і постійний митрополит Й. Сліпий у відправлянні в камері Служби Божої. При кожній сприятливій можливості вона звучала. й усі політичні в'язні брали у ній участь. Інколи доводилось порушувати канон й правити сидячи, але Служба Божа відбувалась. У цьому аспекті Й. Сліпий постає як стійкий духом архієрей, що і в екстремальних, вкрай несприятливих тюремних умовах особисто демонструє живучість й нескореність ввіреної йому Церкви, як і незнищенність українського національного духу.

З усієї розповіді бачимо, що Й. Сліпий як вірний і турботливий пастир навіть у тюремних обставинах є послідовним учнем і спадкоємцем пастирського вчення митрополита Андрея Шептицького. Відомо, що цей останній особливо ретельно і навчанням, і особистим прикладом апостольський дух любові і ревності за спасіння душ вірян плекав у підвладних йому священників. Слова владики Андрея «Нехай днесь умру, нехай і у вічності не зазнаю щастя, нехай буду відлучений від Христа, коли б лише Ви, браття мої по крові, були спасенні. Бо так Вас люблю, що радо готовий я Вам подати не лише Божу науку, але й душу, життя своє, бо Ви мої возлюблені» [6, с. 107—108], які він сказав при вступі на єпископський престол у 1899 р., повною мірою відображають сутність пастирської діяльності й митрополита Й. Сліпого.

Таким чином у розповіді співкамерника митрополит Й. Сліпий змальований цілком реалістично й історично правдиво. В екстремальних умовах московської в'язниці він в усій повноті проявляє свою людську гідність, моральну стійкість, відданість репресованій Греко-Католицькій Церкві та душпастирську опіку над її вірними. Своєю поведінкою та поставою митрополит заслужив у камері найбільший авторитет і був для всіх взірцем. У руслі повстанської епічної традиції цей ієрарх репресованої Церкви виведений як сучасний національний герой — велична знакова особистість як в історії Української

Греко-Католицької Церкви, так й усієї української державності.

Додаток

Текст⁷

«Голодного накормити, спраглого напоїти»

І тоді звітам вже всьо. До Немирова, а з Немирова на Лонського. В Немирові мені мама деколи їсти носила. Маму як арештували, то потім відпустили, бо вдома були корови, що тре було годувати. Її взяли, на моїх очах її били, на її очах мене били. І потім відпустили. Вона каже: «Та я нічого не знаю. Шо ви хочете від мене?» Відмовилася і всьо. Шо вона нічого не знає. Та вона і нічо не знала. В камері там в Немирові я сидів сам один, по праву сторону зразу двері. Стояти не можна було, сидіти не можна було, лежати не можна було — всьо боліло геть. Я був чорний, як... Но шо там говорити. Та яке там навіть і їдження. В Немирові мене тримали десь, напевно, місяці два-три, бо в вересні я вже був Золочеві, а на Лонського теж довго не був, місяць, то максимум. Там ше слідство раз пройшло, але без бійки, без нічого. І всьо, і в Золочів на вирок. На Лонського питали всьо ше раз то саме. То саме, шо в Немирові: про зв'язок з бандерівцями і так дальше. Кажу: «Про шо ви говорите? Який зв'язок?» Правда, ту вже не били абсолютно. Вони вже своє відбили. Та то так всьо пережити... Наша родина перейшла етап капітальний. Пізніше вивезли, ой, то ше було...

Но і звітам в Золочів. В Золочеві зустрічаюся я із Сліпим. Кидають мене, значить, в камеру, відчиняють камеру, я тільки на поріг — і з бородою такий. Я не знав його, він каже: «Сину мій, до мене». А біля параші треба лягати було. Але: «Сину мій, до мене». Тут ся розсунули, і я ліг біля нього. Бо я був наймолодший в камері.

Молилися ми всі, в нас кожен день майже відправа була. Тому шо якщо молодий охоронець, то не дозволяв абсолютно. А якщо старший фронтовик, йому то було до одного місця, роби шо хочеш.

І десь так через місяць «особе совещаніє» — мене «з вешчами». Говорить: «Когут! С вешчами». Та шо я,

⁷ Зап. Є. Луньо 12.10.2010 р. у м. Львів від Когута Богдана, 1931 р. н., уродженця с-ща Немирів Яворівського р-ну Львівської обл. (Домашній архів Є. Луна).

які я там вєдї мав. Я зібрався виходити, і в дверях він підійшов, Сліпий, і в дверях мене благословив.

А так, то ми з ним багато говорили. Взагалі про всю ситуацію: за шо мене арештували і так далі. Я йому правди так і не сказав. Я пізніше взяв, від других, хто то був. Я не знав його, він не представлявся. Молодий хлопець, звідки я його міг знати. А він був такий поважний, мав в камері повагу. По-перше, він ніколи не підвищив голос. Скромний такий був весь. Він як посланку получав, бо йому передачі посилали, то він сам ніколи не їв — всьо роздав. Нас там в камері було може дваїцять, може більше навіть. Через камеру там дівчата були, то ми просвердлили там стїну до них. Одежу нашу брали на пропарку, то ми один вішак металевий взяли. То треба було розігнути, я до тепер не можу собі представити, як то розігнули той дрїт. Розігнули і крутили, крутили і той пісочок, кисет хто мав чи в кишеню, і виносили тай так розкидали, щоб не було видно. І докрутилися, просвердлили стїну до дівчат. То цегляний мур був. І говорили з тими дівчатами: хто, звідки. Там всьо знали. Вуха приложив, тай було чути.

Сліпий собі молився кожен день. Кожен день він молився. Весь час, сам один постійно молився. А по-моєму, два рази в недїлю Службу Божу правив. Міг сидючи правити, бо якщо є охорона така, шо не дозволяє, то сидючи править. А як ні, то ми поставали. Якщо такий охоронець старший, то прав там. Але не співав, тільки так вївголосу. В півголосу.

Але в нас там в камері не були всі політичні. З одної, з тої сторони лежали ми, а з тамтої сторони лежали баптисти. Їм дозволяли такі мішки їжі всякої. Їм дозволяли. А нам — ні. Так раз в тиждень, як хтось там впросить, щоб прийняли. А так, то ні. І вони не діляться, нічо не дають. То пліснявіє, викидають. А там один був такий, видно, шо він колись був здоровий мужчина, такої грубої кості. І раз, а вони як стають до стїнки молитися — роби шо хочеш. І він раз — якесь шось розстелив і ті мішки всі повисипав. І так: половину туди — половину сюди. І шо ви думаєте — Сліпий не учасував в тому. А ми як сіли, то хоч ся раз наїли. А вони тоді скандал зробили і до Сліпого. Сліпий каже: «Ви маєте якісь претензії? В нас кажуть: «Голодного накормити, спраглого напоїти». В вас гниє, ви викидаєте, а з нужденним не поділитесь. Я не можу їсти сам, коли люди коло мене голодні. Чо ж ви то так

робите?» Но і він їх так трохи зворушив. Пізніше так дешо кидали.

1. *Бабенко Л.* Агентурно-оперативні та репресивні технології радянських органів державної безпеки щодо митрополита Йосифа Сліпого у повоєнний період / Людмила Бабенко // *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Українська греко-католицька церква у контексті вітчизняної історії та сучасних суспільних реалій».* — Тернопіль, 2015. — С. 137—143.
2. *Борев Ю.* Эстетика / Юрий Боров. — Москва : Издательство политической литературы, 1988. — 496 с. — (Издание четвертое, дополненное).
3. *Бріцина О.* Зміна текстологічних моделей в українській фольклористиці ХІХ—ХХ ст. (за матеріалами публікацій прозового фольклору й архівних колекцій) / Олеся Бріцина // *Словенски фолклор и фолклористика на розмеђу два миленијума.* — Београд, 2008. — С. 211—228.
4. *Галицько-руські народні приповідки : у 3-х т. / зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко ; 2-е вид.* — Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. — Т. 3. — 700 с.
5. *Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун ; наук. ред. пер. О. Шевченко.* — Київ : Основи, 2003. — 505 с.
6. *Колодний А.* Андрей Шептицький — Мойсей українського народу (За думками отця Івана Шевціва з Австралії) / Анатолій Колодний // *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Українська греко-католицька церква у контексті вітчизняної історії та сучасних суспільних реалій».* — Тернопіль, 2015. — С. 107—114.
7. *Кузьменко О.* Фольклорний концепт «молитва» в усній народній творчості про велику війну: український досвід / Оксана Кузьменко // *Народознавчі зошити.* — 2015. — № 2. — С. 283.
8. *Луньо Є.* Головний командир УПА Роман Шухевич у фольклорній прозі Яворівщини / Євген Луньо // *Народознавчі зошити.* — 2011. — № 1. — С. 43—65.
9. *Луньо Є.* Народний літопис повстанської Яворівщини / Євген Луньо // *Яворівщина у повстанській боротьбі. Розповіді учасників та очевидців / записав і упорядкував Євген Луньо.* — Т. 1: Наконечне Перше, Наконечне Друге. — Львів : Літопис, 2005. — С. 3—18.
10. *Луньо Є.* Ув'язнений Йосиф Сліпий у розповіді співкамерника з Яворівщини / Євген Луньо // *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Українська греко-католицька церква у контексті вітчизняної історії та сучасних суспільних реалій».* — Тернопіль, 2015. — С. 163—167.
11. *Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки 1939—1987 : в двох то-*

- мах. — Київ : ПП Сергійчук М.І., 2012. — Т. 1—656 с. ; Т. 2. — 480 с.
12. Сліпий Й. Спомин / Йосиф Сліпий / ред. І. Дацко, М. Горяча ; вид. 2-ге. — Львів ; Рим : Видавництво УКУ, 2014. — 608 с. + 40 іл.
13. Хома І. Йосиф Сліпий. Отець та ісповідник Української мученицької Церкви / Іван Хома. — Рим : Видавництво Салезіан — Товариства Святої Софії, 1992. — 183 с.
14. Яворівщина у повстанській боротьбі. Розповіді учасників та очевидців / записав і упорядкував Євген Луньо. — Т. 1: Наконечне Перше, Наконечне Друге. — Львів : Літопис, 2005. — 576 с. + XXXII с.

Yevhen Lunyo

THE FIGURE OF METROPOLITAN JOSEPH SLIPIYJ IN THE NARRATIVE OF CELLMATE FROM YAVORIV REGION

A paper presents a detailed folkloristic analysis of a narrative, which was told by a member of the insurgent armed underground about his staying with the Metropolitan J. Slipuj in common cell of Zolochiv prison. The narrator in the mainstream of insurrectional epic tradition depicts Metropolitan-prisoner realistically and historically from the one hand, and

simultaneously idealizes him as national hero of the new times — the outstanding figure of the Ukrainian Church and the entire state.

Keywords: Joseph Slipuj, Greek Catholic Church, Baptists, insurrectional epic tradition, prayer in crisis, small prison society, psycho-emotional climate in prison cell, morality and food in a prison cell.

Евген Луньо

ЛИЧНОСТЬ МИТРОПОЛИТА ИОСИФА СЛИПОВОГО В РАССКАЗЕ СОКАМЕРНИКА ИЗ ЯВОРОВЩИНЫ

В статье приведен развернутый фольклористический анализ рассказа члена повстанческого вооруженного подполья о пребывании вместе с митрополитом И. Слипым в одной камере Золочевской тюрьмы. Рассказчик в русле повстанческой эпической традиции описывает Митрополита-узника реалистически и в то же время идеализирует его как современного национального героя — выдающуюся фигуру украинской Церкви и всего государства.

Ключевые слова: Иосиф Слипый, Греко-Католическая Церковь, баптисты, повстанческая эпическая традиция, молитва в кризисной ситуации, тюремный микросоциум, психоэмоциональный климат тюремной камеры, моральность и еда в тюремной камере.